

Konferencia Clio műhelyében XI.

az ELTE Eötvös József Collegium Történész műhelyének
konferenciája

2025. március 28-29.

A konferencia programja

2025. március 28. péntek

8:00–8:10 Horváth László igazgató és Fazekas István műhelyvezető köszöntője

8:10–9:10 Soós István előadása

9:10–9:20 Kávészünet

9:20– 10:55 Középkori Egyetemes Történelem

Szekcióelnök: Novák Veronika

9:20–9:45 Besztercei Márk: *Πᾶσι παράγγελλε...* – *Tekintély, joghatóság és teológiai vonzerő I. Márton pápa 649-ben írott leveleiben*

9:45–10:10 György Bendegúz: *Jelentés a szerb udvarba küldött követségről – Egy XIV. századi bizánci levél történeti vonatkozásai*

10:10–10:35 Porkoláb Anna: *A silentium szabálya és a domonkos szerzetesi nevelés kapcsolata a 13. században*

10:35–11:00 Szücs Bálint: *Avar továbbélés a 9. századi Kárpát-medencében*

11:00–11:10 Kávészünet

11:10–12:50 Kora Újkori Magyar Történelem

Szekcióelnök: G. Etényi Nóra

11:10–11:35 Bakondy Beáta: *„A maga házát építő bölcs asszony” Magyarországi katolikus nemesi hölgyek halotti beszédei a hosszú 18. században*

11:35–12:00 Helmrich Márton: *Ecsedi Báthory István alakja és életművenek kutatási lehetőségei*

12:00–12:25 Székely Csenge: *Diabolizáció és testfelfogás – A farkasemberek megjelenése egy 1754. évi nógrádi boszorkányperben*

12:25–12:50 Plangár Sándor: *Humanista iskolák a 16. századi Magyar Királyságban: A nagyszombati és brassói szabályzatok összehasonlító elemzése*

12:50–14:00 Ebédészünet

14:00– 15:40 Új- és Jelenkori Történelem

Szekcióelnök: Juhász Balázs

14:00–14:25 Együd Benedek: *„Szocdem salak”, „félanarchista”, baloldali előkép. Szabó Ervin recepciótörténete és a Szabó Ervin-probléma historiográfiája*

14:25–14:50 Ámon Benedek: *A társadalom legszélén – London nyomornegyedeinek helyzete a 19. század második felében*

14:50–15:15 Selmeczi Péter: *Az első világháború alatti magyarországi hadifogoly-munkáltatás jogi és intézményi háttere*

15:15–15:40 Bókonyi Ádám: *Rupert Rezső és Soós Károly nemzetgyűlési vitája a polgári állam és hadsereg kapcsolatáról 1920 nyarán*

15:40–15:50 Kávészünet

15:50– 17:05 Kora Újkori történelem

Szekcióelnök: Virovecz Nándor

15:50–16:15 Matolcsi Péter: *A Szepesi Kamara harmincadkezelése Thököly Imre fejedelemségének idején (1682–1685)*

16:15–16:40 László István: *Rhédey Ferenc (1634–1684) magánélete*

16:40–17:05 Kustár Lídia: *Két jegyesség, egy házasság Sallér Judit és Festetics György házasságkötése (1781–1783)*

2025. március 29. szombat

9:00–10:15 Újkori magyar történelem

Szekcióelnök: Dobszay Tamás

9:00–9:25 Szmodis Borbála: *Házassági tendenciák Szomód településen a 18–19. században.*

9:25–9:50 Kréz Gellért: *Bagatell ügy? Szemere Bertalan és a tokaji híd 1849. januári felégetése*

9:50–10:15 Ámik Ákos: *A főispáni szerep változásai, a hivatal önreprezentációja 1867 és 1918 között*

10:15–10:25 Kávészünet

10:25–11:40 Középkori Magyar Történelem

Szekcióelnök: Szovák Kornél

10:25–10:50 Varga Virág: *Egy oligarcháktól elpártoló előkelő a 13. század végi Sopron megyéből: Osl nembeli Ostfi-ági III. Osl pályafutása.*

10:50–11:15 Kiss–Komjáthy Andor: *Erős alapok. A Gutkeled nembeli Sárvármonostori ág ősei, és korai képviselői*

11:15–11:40: Göncz Zsófia: *Kun Erzsébet udvara*

11:45–13:00 Ebédészünet

13:00– 14:15 Ókor és Késő Antikvitás

Szekcióelnök: Simon Zoltán

13:00–13:25 Farkas Lilla: *Szent György és Bellerophon? – vizuális szinkretizmus a 6–7. századi pannóniai korongfibulákon*

13:25–13:50 Erdélyszky-Kiss Kevin: *A Dioskurosok kultuszának átalakulása a korai császárkorban*

13:50–14:15 Góczon Tamás: *Halál mint imázsépítés: Cato öngyilkossága és egy legenda kialakulása*

14:15–14:25 Kávészünet

14:25– 16:05 Jelenkori egyetemes történelem

Szekcióelnök: Stempler Ádám

14:25–14:50 Balogh Eszter: *Clemens August Graf von Galen, mint a katolikus ellenállás szimbóluma a Harmadik Birodalomban*

14:50–15:15 Horváth Levente: *Miguel de Unamuno hősfelfogása történeti és irodalmi kontextusban.*

15:15–15:40 Molnár Dorka Luca: *A haderő és a védelmi igazgatás központi szintjének kapcsolata az 1990-es évek elején*

15:40–16:05 Juhász Gergely Áron: *Az Eötvös Collegium török hallgatói 1916–1948. Magyar-török tudománypolitikai kapcsolatok a 20. század első felében*

16:05–16:10 Rudolf Veronika műhelyvezető zárszava

2024. március 28. péntek

9:20 *Besztercei Márk* (ELTE történelem–latin OT V. évfolyam)

Πᾶσι παράγγελλε... – *Tekintély, joghatóság és teológiai vonzerő I. Márton pápa 649-ben írott leveleiben*

Témavezető: dr. habil. Vassányi Miklós egyetemi docens (KRE, BTK TTI)

Kulcsszavak: pápaság, levelezés, lateráni zsinat, tekintély, teológiai vonzerő

A római pápaság a 7. századi teológiai viták korszakának igencsak aktív résztvevőjének számított. A monoenergizmus és monothelétizmus nyomán kialakult konfliktus lehetőséget teremtett Rómának arra, hogy saját teológiai álláspontját érvényesíthesse az ekkor monotheléta teológiát képviselő Konstantinápolytal szemben. Ennek a törekvésnek egyik alapvető eseménye volt a 649. évi lateráni zsinat, ugyanis ez lett az a hivatkozási alap, amelyre a pápaság felépítette Hitvalló Szent Maximosz és szerzetesi köre hathatós teológiai háttérmunkája segítségével a maga düoenergéta és düotheléta álláspontját. Jelen előadásomban fő célom a közvetlenül a lateráni zsinat után írott pápai levelek vizsgálatával feltárni a pápaság egyházpolitikai érdekérvényesítésének jellemzőit a 7. század derekán.

Előadásom fő forrásbázisa az a tizenhárom levél, amelyeket I. Márton 649. októbere vagy novembere folyamán írt közvetlenül a zsinat lezárulta után. A levelek közül háromnak az *Acta Conciliorum Oecumenicorum* sorozatban jelent már meg kritikai kiadása, a többi levél esetében a *Patrologia Latina* egyes kötetekben olvasható szövegre kell hagyatkoznunk. Szakirodalmi feldolgozások közül nem hagyhatom említés nélkül Pietro Conte 1971-es monográfiáját (*Chiesa e primato nelle lettere dei papi del secolo VII*), amely lényegében először – és összefoglaló módon azóta is utoljára – vizsgálta a 7. századi pápai leveleket, külön koncentrálna azokban az egyház és a pápai primátus megjelenésére.

A témaválasztásnak több oka is van. Egyrészt mind a hazai, mind a nemzetközi kutatás részéről kevés figyelmet kapnak I. Márton említett levelei – főként azok, amelyeknek kritikai kiadása sem készült –, ezeknek a vizsgálata viszont véleményem szerint elengedhetetlen a 7. századi pápaság törekvéseinek megértéséhez. A másik cél annak feltárása, hogy a levelek alapján milyen képet kaphatunk a pápai tekintély és a joghatóság kérdéséről, illetve hogy Róma milyen módon igyekezett elnyerni mind a nyugati, mind a keleti egyházrészek püspökeinek támogatását például a Konstantinápolytal szembeni küzdelmét illetően. Mindezen jelenségek értelmezéséhez szeretném prezentálni saját elméletemet is, amelynek alapja a „teológiai vonzerő” fogalma.

Előadásomat bevezetésként a levelek rövid áttekintésével kezdeném, majd ezt követően térnék rá a tekintély és a joghatóság, valamint a pápai érdekérvényesítési kísérletek megjelenésének vizsgálatára. Ezen elemzés során kerülne sor a „teológiai vonzerő” elképzelés bemutatására is. Végül a levonható konklúziókkal zárnám prezentációm

9:45 György Bendegúz (történelem BA, II. évfolyam)

Jelentés a szerb udvarba küldött követségről – Egy XIV. századi bizánci levél történeti vonatkozásai

Témavezető: Dr. Horváth László egyetemi docens (ELTE BTK), Török Ábel (ÉNS)

Kulcsszavak: követség, levél, Niképhoros Grégoras, Bizánc, Szerbia

II. Andronikos Palaiologos (1282–1328) hosszú uralkodásának végén indult meg a Bizáncot sújtó polgárháborúk azon sora, melyek védtelenné tették a birodalmat az ekkor meginduló szerb és török terjeszkedéssel szemben. Ezt csak tetézte a birodalom felosztása a császár és a trónörökös, a későbbi III. Andronikos között. A központi hatalom tekintélyének ingatag mivoltát elsőként Thesszaloniké helytartója, Ióannés Palaiologos – szerb segítséggel – próbálta kihasználni, azonban a szerb királyi udvarban tragikus hirtelenséggel elhunyt (1327). Feleségéért – aki a bizánci udvar egyik legfontosabb emberének, Theodóros Metochítésnek logethetésnek volt a lánya – küldött követséget arra a Niképhoros Grégorasra bízta, aki mindamelllett, hogy utóbbi tanítványa volt, még a császár személyes ismeretségét is bírta. Itt szerzett tapasztalatait Andronikos Zaridashoz címzett levelében (1327) írja le. Előadásom fő célja ezen mű történeti vonatkozásainak feltárása, továbbá annak magyarázatokkal történő ellátása.

Témaválasztásom háttérében egyfelől a hazai történettudománytól kapott kevesebb figyelem áll, másfelől, hogy ezen és hasonló levelek pontos ismerete – úgy gondolom – elengedhetetlen a korszak diplomáciáját és politikáját mozgató erők és motivációk megértéséhez, amelyek által teljesebb képet kaphatunk a Bizánci Birodalmat ekkor sújtó elhúzódó polgárháborúk első fejezetéről (1321–1328).

Az görög szöveg kritikai kiadása Rodolphe Guiland 1927-es monumentális, Grégoras levelezését bemutató kiadványában található meg, ahol tartozik hozzá egy francia nyelvű fordítás is, továbbá az évek során egy szerbre való átültetés is elkészült, melynek magyarázatai már jelentős előrelépéseket tartalmaznak az előbbihez képest. A levél néprajzi vonatkozásait, datálási nehézségeit, illetve az útvonal problémáit elsőként Peter Schreiner vizsgálta a *Die Gesandtschaftsreise des Nikephoros Gregoras nach Serbien (1326/1327)* c. tanulmányában, amely így meghatározó szerepet tölt be a levéllel kapcsolatos kutatásokban

10:10 *Porkoláb Anna* (ELTE TDI Közép- és Kora Újkori Egyetemes

Történelem Doktori Program, III. évfolyam)

A silentium szabálya és a domonkos szerzetesi nevelés kapcsolata a 13. században

Témavezető: Dr. Novák Veronika egyetemi docens (ELTE BTK)

Kulcsszavak: középkori vallástörténet, domonkos rend, silentium, szabályzat, nevelés

A kora középkor óta elterjedt vélekedés, hogy a szerzeteseknek szeretniük kell a csendet. A sivatagi remetek szikár és szélsőség iránymutatása e kérdésben azonban hamar tarthatatlannak bizonyult, ezért először a monasztikus rendekben jelentek meg először külön kijelölt időszakok és terek a silentium kötelező betartására. A csend jelentősége egy szerzetesi környezetben megkérdőjelezhetetlen, ugyanakkor a békés elvonulás biztosítása és a külvilág zajainak teljes kizárása időről időre akadályok elé állították a közösségeket. A Szent Domonkos által 1215-ben megszervezett Prédikátor Testvérek Rendje a megváltozott korabeli társadalmi viszonyokra is reflektálva mutatott új irányt mind a szerzetesi, mind a laikus lelkiség tekintetében. A domonkos testvérek és nővérek nevelése kulcsszerepet játszott az új, prédikálórend sikerében. Domonkos az üdvözítő csendet már nem (csak) a kolostori cella magányában kereste, követői és habitusának felöltői utóbb a párizsi egyetemen a szavak mestereivé lettek kiképezve, a klauzúrában élő másodrendben pedig a helyes beszéd és hallgatás tanát sajátította el. Domonkos Assisi Szent Ferencéhez hasonló irányadó életrajzot nem hagyván maga után arra készítette a rend későbbi magister generálisait, hogy a rend alapját jelentő Ágoston-regulához konstitúciókat készítsenek. Ezen szabályzatok nemcsak hogy a rendi működés jogi kereteit fektették le és rendezték a mindennapokban felmerülő kérdéseket, de rugalmas megkonstruáltságuk révén a rend a későbbi korok kihívásaira is könnyen igazíthatónak bizonyultak. A kolostorok szintjén ezen kívül különféle ordinationesokkal, admonitiókkal és egyéb traktátusokkal egészíthették ki a lelki vezetők a központi szabályzatot a közösségek igényei és körülményeik figyelembevételével. Előadásomban ezen legkorábbi konstitúciókban és traktátusok alapján vizsgálom a domonkosok kolostoron belüli – kiváltképp a novíciáknak szánt – nevelését. Legfőbb vizsgálati kérdésem pedig a silentium tiszteletben tartására irányul; milyen kontextusban, milyen jelentőséggel szerepel a rend különböző szintű szabályzataiban.

10:35 *Szücs Bálint* (Történelem BA, I. évfolyam)

Avar továbbélés a 9. századi Kárpát-medencében

Témavezető: Dr. Thoroczky Gábor egyetemi docens (ELTE BTK)

Kulcsszavak: Avar, 9.század, források, etnikum, identitás

Az avar továbbélés kérdése az elmúlt harminc év kutatásainak eredményeként sok új adalékkal gazdagodott, ugyanakkor több bizonytalan írott forrás, valamint régészeti értelmezési kérdés is megosztja a tudományos életet. Éppen ezért kutatásom célja, hogy bemutassam a 9. századi avarság helyzetével kapcsolatos kérdések főbb aspektusait, továbbá kísérletet teszek a különböző értelmezési lehetőségek felvázolására is.

A hazai és a nemzetközi tudományosság véleménye alapvetően megoszlik a kérdésben. Magyar kutatók között többségben vannak az avar továbbélést támogató hangok. Szádeczky-Kardoss Samu, Szántó Richárd és Szenthe Gergely egyaránt a 9. századi avar jelenlét mellett foglalnak állást, nézetüket új forrásértelmezésekkel és források (filológiai, illetve régészeti) beemelésével támasztják alá. Ezzel szemben a nemzetközi kutatásban a kérdés etnikai alapú megközelítésével Walter Pohl osztrák történész véleménye a mérvadó, aki elveti az avar identitás jelenlétét a 9. századi Kárpát-medencében. Pohl felvetéseit már vizsgálták magyar kutatók, ugyanakkor az etnikum kérdésének alapos körül járása elmaradt. Kutatásomnak alapját ezért az avar etnikai identitás vizsgálata adta, amivel véleményem szerint lehetőség nyílik a rendelkezésre álló források újfajta megközelítésére, illetve közvetlenebb kapcsolatot teremthető a hazai és a nemzetközi kutatás eredményei között.

Előadásomban emellett igyekszek bemutatni a 9. századi avarsághoz köthető írott forrásokat (Többek között: Regino *Chroniconja*, *Annales Alamennici* a. 863), valamint ismertetem a régészeti megfigyelésekből levonható következtetéseket is. Az egyes kútfők kapcsán fölvezetem a kutatói álláspontokat, a tudományos diskurzus jelenlegi állapotát. Mindkét forrástípus esetében kitérek azokra a forrásértelmezésekre, illetve kérdésekre, amik különösen nagy vitát váltottak ki a kutatók körében. Az ellentétes álláspontok bemutatásával világosabbá válhatnak az avar továbbélés kérdésének meghatározó irányvonalai

11:10 *Bakondy Beáta* (történelem BA, II. évfolyam)

„*A maga házat építő bölcs asszony*” *Magyarországi katolikus nemesi hölgyek halotti beszédei a hosszú 18. században*

Témavezető: Dr. Kökényesi Zsolt egyetemi adjunktus (ELTE BTK)

Kulcsszavak: halotti beszédek, mentalitástörténet, női ideál, 18. század, anya szerep

Előadásomban a hosszú 18. század kulturális változásait fogom bemutatni, a nők felé irányuló elvárások változásaira koncentrálva. Vizsgálódásom tárgyát elsősorban a női ideál formálódása és az anya, illetve a hívő szerep kiteljesedése képezte, de nagy hangsúlyt fektettem a magyar nemesek kapcsolatára a Habsburg uralkodókkal, és a felvilágosodás parentációkban fellelhető hatásaira is. A Habsburg jelenlét megszilárdulásával alapvetően megváltozott a nemesség felemelkedési lehetősége, a felvilágosodás hatására pedig a női oktatás és annak hiánya vált egyre hangsúlyosabb kérdéssé az értelmiség köreiből. Az elvárt viselkedésformák és női tulajdonságok alapján megfigyelhetők a korszak nemességének értékrendjében történő változások. A halotti beszédekben és gyászszertartásokon mindez fokozott figyelmet kapott, amiket a szónokok, illetve a testamentumos urak különböző eszközökkel, módszerekkel adtak át a hallgatóságoknak és az olvasóknak. Külön érdemes lehet górcső alá venni a halotti beszédekben megtalálható költői képeket és emblémákat, melyek összevetése egy interdiszciplináris kutatás alapját képezheti. Előadásomban ezekre a bevett technikákra és a nemesi reprezentációra is ki fogok térni.

Kutatásom forrásbázisát az 1680 és 1820 között megjelent, élő nyelven elmondott halotti beszédek adták. Protestáns beszédek a korszakból a 2020-ban megjelent, V. László Zsófia által írt monográfia részletezi. Harminc beszédet vizsgáltam és a katolikus hölgyek felett elhangzott parentációkra koncentráltam, míg a protestáns beszédek kontrollsoporként használtam fel. A Magyarországon alapvetően alulkutatott forráscsoportot több aspektusból vizsgáltam, így nem csak a korszak nőtörténeti kutatásaihoz szolgálhatnak adalékként eredményeim, hanem a kor oktatástörténetéhez és mentalitástörténetéhez is. Alapvetően főnemesi és nemesi származású hölgyeket búcsúztató prédikációkat és orációkat képezték az alapját kutatásomnak, azonban a jövőre nézve érdemesnek tartom bevonni a férfiak felett elmondott beszédek is, összehasonlítás végett.

11:35 *Helmrich Márton* (Történelem–Latin OT, III. évfolyam)

Ecsedi Báthory István alakja és életművenek kutatási lehetőségei

Témavezető: Dr. Fazekas István egyetemi tanár (ELTE BTK)

Kulcsszavak: ecsedi Báthoryak; reformáció; protestáns irodalom; tizenöt éves háború

Ecsedi Báthory V. István (1555–1605) személye és munkássága nem ismeretlen sem a történettudomány, sem az irodalomtörténet-írás számára. A Báthory-család ecsedi ágába tartozó főúr a 16. század végén a felső-magyarországi régió legnagyobb birtokosa volt, és országos viszonylatban is az egyik legnagyobb birtokállománnyal rendelkezett. 1585-től főispáni és országbírói tisztséget is betöltött, családjának hagyományosan Habsburg-párti álláspontját szinte haláláig képviselte, azonban előtte nem sokkal a Bocskai-felkelés támogatóihoz csatlakozott. Politikai tevékenysége mellett a hazai reformáció patronálásában is fontos szerepet játszott, Ecseden kiépített udvarát fontos protestáns szellemi központként szokás jellemezni. A református vallás iránti elkötelezettsége olvasható ki olyan fennmaradt műveiből is, mint a protestáns felekezeti irodalom jelentős darabjának tekinthető *Meditációi* vagy a végrendelete.

Bár az elmúlt években is születtek tanulmányok, melyek különböző aspektusokból (például udvartörténeti szempontból) vizsgálták Báthory tevékenységét, vagy egy-egy hozzá kapcsolódó forráscsoportot közöltek, az eddigi kutatások nem adnak teljes képet a főúrról. Politikai jelentősége máig nincs véglegesen tisztázva, és a életművével kapcsolatos irodalom- és művelődéstörténeti kérdések közül is akad, mely megválaszolatlanul maradt. Csupán egy példa: kétségek merültek fel a *Meditációk* kiadásának tagolásával kapcsolatban, és egy lehetséges új kiadás tervezete is napirendre került. Jelen előadás összefoglalót kíván adni az Báthoryhoz kötődő kutatások eddigi eredményeiről, és igyekszik felderíteni, melyek lehetnek a jelenleg aktuális kérdések, vizsgálati szempontok ahhoz, hogy teljesebb képet kapjunk a tizenöt éves háború korának egyik meghatározó személyiségéről. Ezen belül külön hangsúlyt fektetek a Báthory életéhez és munkásságához szorosabban kötődő írott források áttekintésére és rendszerezésére, illetve arra, ezek mennyiben teszik lehetővé egy, az eddigieknél részletesebb pályakép vagy életrajz összeállítását

12:00 Székely Csenge (Történelem BA, I. évfolyam)

Diabolizáció és testfelfogás – A farkasemberek megjelenése egy 1754. évi nógrádi boszorkányperben

Témavezető: Dr. Novák Veronika egyetemi docens (ELTE BTK)

Kulcsszavak: boszorkányper, farkasemberek, testfelfogás, diabolizáció

A kutatásomban a közép- és kora újkor folyamán az ember testhez és farkashoz fűződő viszonyát, ennek változását vizsgálom, melyek összekapcsolódása a farkasemberekben jelenik meg. A célom, hogy ezen keresztül bemutassam a világkép és a testfelfogás változását.

Az előadásomban ebből a nézőpontból vizsgálom meg egy 1754. évi boszorkányper. Ebben az évben Nógrád vármegyében perbe fogtak három férfit – a vád minden esetben az volt, hogy farkasemberként az ördöggel cimboráltak, kárt okoztak a közösségnek, valamint veszélybe sodorták azt. A per szövege azért különleges, mert egyike azon kevés boszorkánypernek, amely kifejezetten farkasemberek ellen zajlik, és a werwolf-lét mint vád, nem csupán mellézköngéje az eljárásnak. Így az egyik legrészletesebb hazai werwolf-pernek tekinthető, éppen ezért rengeteg részletet, és így kutatási lehetőséget rejt magában. A kútfőn keresztül feltérképezhetőek a társadalmi feszültségek, amelyek egy vád kialakulása mögött állnak, a farkasemberekkel kapcsolatos hiedelmek, valamint a különböző farkasember-típusok. A szöveggel Mogyorósi Sándor és Tóth G. Péter is foglalkozott, azonban egyikük sem elemezte a pert mélyebben, csupán az forrás ismertetésére és néhány érdekesség kiemelésére szorítkoztak egy-egy átfogó jellegű tanulmányban.

Előadásom célja, hogy a szöveget értelmezze a kora újkori magyarországi boszorkányüldözések tágabb kontextusában, illetve beillesse a farkasfelfogás diabolizációjának és a testfelfogás megváltozásának a folyamatába. Emellett ezen boszorkányper szövegén keresztül bemutatom a boszorkányvád kialakulásának mechanizmusát, illetve a magyar werwolf-per, és a farkasember-hiedelem jellemzőit, a forrásokban megjelenő farkasember-típusokat.

12:25 *Plangár Sándor* (Történelem–német OT, VI. évfolyam)

Humanista iskolák a 16. századi Magyar Királyságban: A nagyszombati és brassói szabályzatok összehasonlító elemzése

Témavezető: Dr. Fazekas István egyetemi tanár (ELTE BTK)

Kulcsszavak: Brassó, Nagyszombat, iskolaszabályzatok

Az előadás a 16. századi hazai humanista oktatás két jelentős iskoláját, a nagyszombati és brassói intézményeket vizsgálja, amelyek politikai és vallási változások közepette alakították ki saját szabályzataikat és működési formáikat. Miután az oszmánok 1543-ban elfoglalták a magyar művelődés egyik legjelentősebb központját, Esztergomot, a káptalan hosszú múltra visszatekintő iskolájával együtt Nagyszombatba költözött, ahová az esztergomi érsek is áthelyezte székhelyét. Bár az esztergomi humanista központ megsemmisült, az Oláh Miklós esztergomi érsek által újjászervezett, helyi városi iskolával egyesített nagyszombati iskola a 16. század egyik fontos humanista oktatási intézményévé vált.

Erdélyben a szász Johannes Honterus brassói iskolája a humanizmust a reformáció eszméivel ötvözte, és Melancthon szellemiségét tükröző művelődési programot követett. Tantervet készített az egyházi és világi oktatás számára, könyvtárat és nyomdát alapított, valamint görög és latin szerzők műveit adta ki.

A két iskola szabályzatait több forráskiadványban is közölték: a nagyszombati iskola szabályzatát Horváth Zoltán, míg a brassói iskola szabályzatát a nagyszombati egyháztörténész, Friedrich Teutsch adta ki először, mindketten még a 19. század végén.

A nagyszombati iskolával kapcsolatban viszonylag gazdag szakirodalom áll rendelkezésre, ám a munkák többsége szintén a 19. századból származik (Békefi Remig, Fraknoi Vilmos és Ipolyi Arnold művei). Az újabb munkák közül kiemelkedik Mészáros István monográfiája, aki az iskolai szabályzatokat is újraközölte.

Előadásomban a nagyszombati káptalani–városi iskola szabályzatainak a brassói humanista iskola szabályzatával történő komparatív vizsgálatára teszek kísérletet. Emellett arra keresem a választ, hogy a humanizmus eszményei miként jelennek meg a politikailag és felekezetiileg megosztott Magyar Királyságban a szabályzatok tükrében. Az elemzés során kiemelt figyelmet kapnak a két iskola szabályzatainak hasonlóságai és eltérései, különös tekintettel a diákságra, a szervezeti felépítésre, a finanszírozásra és az iskolaépületekre. A vizsgálat célja a közös vonások és különbségek feltárása, valamint a levonható tanulságok összegzése.

14:00 *Együd Benedek* (Történelem BA, II. évfolyam)

„Szocdem salak”, „félanarchista”, baloldali előkép. Szabó Ervin recepciótörténete és a Szabó Ervin-probléma historiográfiája

Témavezető: Dr. Csunderlik Péter egyetemi adjunktus (ELTE BTK)

Kulcsszavak: munkásmozgalom, történelmi materializmus, előkép

Előadásomban a huszadik századi magyar politikai eszmetörténet egy átfogóan még föl nem dolgozott problémáját, Szabó Ervin recepciótörténetét kísérlem meg áttekinteni. Szabó Ervin, a századelő első alaposan képzett marxista teoretikusaként és a magyar progresszió szerteágazó kapcsolati hálójával rendelkező, igencsak sokoldalú figurájaként nem egyeztethető össze tökéletesen egyetlen későbbi politikai irányzattal sem, ugyanakkor – éppen emiatt – szinte minden baloldali csoportosulás számára fölkínálkozik a lehetőség munkássága egyes elemeinek hangsúlyozásával és más elemeinek elhallgatásával Szabó emlékezetének kisajátítására. Ez a folyamat már 1918. október 1-én, Szabó Ervin halálának másnapján megkezdődött, ekkor jelentek meg ugyanis az első nekrológok. Ezt követően azonban a húszas évek végére Szabó megítélése a kommunista mozgalmon belül radikálisan átalakult, és a harmincas évek végére eljutott a teljes elutasítottságig, ami csak az 56-os forradalom utáni ideológiai irányváltással összhangban enyhülhetett valamelyest. Ettől fogva visszakerült a közbeszédbe Szabónak egy nem kevésbé egyoldalú, de kommunista szempontból valamivel pozitívabb értékelése, és egy másik síkon olyan – az egyéni szabadság iránt elkötelezett baloldali előképeket kereső – kiábrándult sztálinisták fedezhették fel maguknak, mint Litván György. Célom, hogy tágabb kontextusba helyezve fölrajzoljam a Szabó Ervin-kép változásának ívét 1918-tól 1993-ig (ekkor jelent meg ugyanis Litván György monográfiája), egyaránt kiemelve a pártirányvonal meghatározó erejét és az értelmezők személyes eszmei fejlődésének fontosságát. A problémát a szovjet megszállás előtti időszakban is főként a kommunista oldalon vizsgálom, ugyanis a Kádár-korszakban uralkodó narratívát is csak ehhez viszonyítva lehet megérteni. A rendelkezésemre álló források elsősorban sajtóanyagok és kiadott szövegek. A szakirodalom terén leginkább Litván György, Soós Pál és Laczkó Miklós munkáira támaszkodom. A különböző Szabó Ervinnel foglalkozó tudományos igényű művek ideológiai meghatározottsága okán az elmúlt század történeti szakirodalmát egyszersmind forrásként is hasznosítom, dolgozatomban tehát nemcsak eszmetörténeti elemzés, hanem historiográfia is.

14:25 Ámon Benedek (Történelem BA, II. évfolyam)

A társadalom legszélén – London nyomornegyedeinek helyzete a 19. század második felében

Témavezető: Dr. Tarafás Imre egyetemi adjunktus (ELTE BTK)

Kulcsszavak: társadalomtudomány, 19. század, szociográfia, nyomornegyed, viktoriánus kor

Londonnak, a 19. századi brit világbirodalom központjának a gyorsütemű növekedéséért komoly árat kellett fizetnie. A vidékről özönlő szegény embertömeg kénytelen volt összezsúfolva élni. Az így kialakult negyedekben hamar felütötte fejét a nyomor és az éhezés, ami magával hozta a bűnözést, illetve a prostitúciót. A higiéniai viszonyok a zsúfolásig telt lakásokat a betegségek melegágyává tették. A tehetősebb rétegek csak a később megjelent beszámolók hatására ismerték fel az azonnali cselekvés szükségességét.

Kutatásom tárgya a londoni nyomornegyedek helyzetének változása, melyeket az 1840-es évek vége és 1902 között vizsgállok. Választ szeretnék kapni arra a kérdésre, hogy az adott időintervallumban hogyan változott a nyomornegyedek lakóinak élethelyzete, valamint hogyan változott az egyes társadalmi osztályok viszonyulása hozzájuk. Történt-e valamilyen irányú változás az életszínvonalukban, alakultak-e a vizsgált időszakban olyan civil vagy állami szervezetek, melyek segítették életüket? A kutatás kiterjed olyan kérdésekre is, mint például, hogy az ipar egyre nagyobb szerepvállalása a mindennapi életben mennyire javított az életkörülményeken, vagy esetleg még jobban kizsigerelte-e ezt a társadalmi csoportot. Többek között az *urbanofóbia* fogalmát is megvizsgálom, miszerint a forrásokban egy értékromboló, megvetendő városkép jelenik-e meg. A kérdéshez hozzátartozik, hogy mennyire látják-e a nyomornegyedet tipikus városi jelenségnek, a modern város által előhívott óriási problémának. A kutatás legfontosabb forrása két beszámoló, melyek különlegessége, hogy szerzőjük mindkét esetben testközelből tapasztalta meg a társadalmi periférián élők mindennapjait. Az első Henry Mayhew 1851-ben kiadott, *London Labour and the London Poor* című műve, melyet eredeti, angol nyelven használok. A másik forrás az 1902-ben íródott *A mélység lakói* Jack Londontól, akinek írói pályafutása ellenére ezt a művét szociográfiai alkotásnak tekinti a szakirodalom.

A vizsgálat több területet is érint; a történettudomány, az urbanisztika és a társadalomtudomány határán mozog. A viktoriánus Londonról szóló szakirodalom szinte végtelen, azonban az általam megvizsgált két forrás egybevetése ismereteim szerint új megközelítést hordoz, így bízom benne, hogy az egymástól időben eltérő, ugyanakkor egy jellegzetes korszak szélein álló beszámolók lehetőséget adnak arra, hogy az eddigi ismereteket új színben tüntethessem fel.

14:50 *Selmeczi Péter* (ELTE TDI Történelem Segédtudományai Doktori Program, II. évfolyam)
Az első világháború alatti magyarországi hadifogoly-munkáltatás jogi és intézményi háttere
Témavezető: Dr. Fóris Ákos egyetemi adjunktus (ELTE BTK)

Kulcsszavak: első világháború, hadifogság, hadifogoly-munkáltatás, hadigazdálkodás, mezőgazdaság

Mai becsléseink szerint a Nagy Háború során mintegy 1,2–2,3 millió ellenséges katona érkezett hadifogolyként az Osztrák–Magyar Monarchia területére. Ellátásukat és a velük való bánásmódot a háború előtt kötött nemzetközi egyezmények (az 1899-es és 1907-es hágai, illetve az 1906-ös genfi konvenciók) rögzítették; így ezek teremtettek elvi lehetőséget arra is, hogy a foglyokat – a tisztek kivételével – a hátszágban való munkavégzésre kötelezhessék. A háború totálissá válása és a férfi lakosság tömeges bevonulása miatt lett igen fontos kérdéskör ez: a had- és államvezetés felismerte, hogy a munkaerőhiány következtében nélkülük összeroppanhat az ország gazdasága a háború súlya alatt. Ahogy a Pollmann Ferenc – Hajdu Tibor szerzőpáros által jegyzett átfogó történeti munka (*A régi Magyarország utolsó háborúja 1914–1918*. Bp. 2014.) is rögzíti: a Monarchia hadifogolytáboráiból 1916-ban mintegy négyszázezer foglyot adtak ki ipari és mezőgazdasági munkára, de ez a későbbiekben még tovább növekedett. Így a háború utolsó két évében már a táborok lakóinak átlagosan 90%-a táborokon kívül tartózkodott, munkavégzés céljából.

Előadásomban arról szeretnék áttekintést adni, hogy az egyes kormányzati-döntéshozatali szinteken hogyan került elő a hadifogolykérdés, és hogy a nemzetközileg elfogadott normák hogyan érvényesültek a magyarországi gyakorlatban. A Monarchia dualista berendezkedéséből fakadóan egységes, birodalmi szintű gazdaságirányításról nem beszélhetünk. Míg a Lajtán túli területeken már a háború kezdetétől a katonai vezetés került túlsúlyba, magyar viszonylatban mindenképp elmondható, hogy a hadifoglyok munkába állítása nem központi utasítások alapján zajlott, hanem a jogszabályi háttér alapján egyes gazdasági szereplők (vállalkozások, földbirtokosok stb.) igényelheték ki hadifoglyok kontingenseit munkavégzésre. Ennek jogi szabályozása ugyan többször változott a háború során, de az igények elbírálását a kezdeti bürokratikus nehézségeket követően 1916 februárjától centralizálták, és törvényhatósági gazdasági munkabizottságok jogkörébe utalták. A foglyok döntő többsége mezőgazdasági munkákban vett részt, de az iparban is jelentős szerepet játszottak. Tömeges foglalkoztatásuk azonban konfliktusokat is eredményezett: a helyi munkavállalók szemében „idegenségük” mellett a munkát végző hadifoglyok „rivális munkaerőként” is feltűnhettek; a szökések és más bűnesetek mellett pedig számottevő társadalmi jelenségnek tekinthető a hadifoglyok nőekkel való kapcsolata is. Mindezek aláhúzzák a tényt, hogy a témát a gazdaság- és közigazgatás-történeti nézőpont mellett legalább annyira kell vizsgálni a társadalomtörténet szemszögéből is.

15:15 *Bókony Ádám* (történelem BA, III. évfolyam)

Rupert Rezső és Soós Károly nemzetgyűlési vitája a polgári állam és hadsereg kapcsolatáról 1920 nyarán

Témavezető: Dr. Fóris Ákos egyetemi adjunktus (ELTE BTK)

Kulcsszavak: Horthy-korszak, Nemzeti Hadsereg, Nemzetgyűlés, Rupert Rezső, Soós Károly

Rupert Rezső (1880–1961) devecseri születésű ügyvéd 1920-ban kezdődő országos politikai karrierjében egy éles irányváltás figyelhető meg. Szűkös történeti emlékezete bár liberális politikusként tartja számon későbbi politikája miatt, a Tanácsköztársaság bukását követően még az erősen jobbra húzó Sokorópátkai-Rubinek-féle Kisgazdapárt egyik szervezője lett. Csak 1922-ben csatlakozott a mérsékelt liberális Rassay-párthoz, majd 1923-24-től az oktobrista Kossuth-párt(ok) egyik vezetője.

Előadásom középpontjába Soós Károly (1868–1953) honvédelmi miniszter – a Nemzeti Hadsereg első vezérkari főnökének – beosztásával történő visszaélését helyezem, amikor is az Ébredő Magyarok Egyesületére és más szélsőjobboldali politikusokra támaszkodva védte meg a katonai különítmények atrocitásait. Előadásomban ugyanakkor nemcsak Rupert identitásválságát vagy a hadsereg tisztjeinek ambícióit igyekszem bemutatni, célom más perspektívából is értelmezni az ország korabeli politikai-közéleti viszonyait. Bár a kutatások egyértelműen kimutatták a katonaság polgári államra gyakorolt befolyását a Horthy-korszak kezdetén, úgy vélem az előadás tárgyát képző ügy botrányos kimenetelében más tényezők is közrejátszottak.

A vitát kierőszakoló tényezők, az ütköző motivációk magyarázatára igyekeztem egyeztetni a történeti tényeket a Rupert Rezsőről folytatott kutatásaim eredményeivel. Mindennek fényében vizsgáltam elsődleges forrásként a Nemzetgyűlési Naplót sajtóanyagok és forráskiadványok kontrollforrásként történő bevonásával. Így részletesen kitérek polgári és katonai közigazgatás viszonyára 1919 őszétől 1920 nyaráig, illetve röviden reflektálok más, az eseményeket befolyásoló eszme- és köztörténeti kérdésekre is.

Így talán választ kaphatunk arra, hogyan és miért tudták az ellenforradalmár Rupertet mind a sajtóban, úgy a Házban is igaztalanul a Nemzeti Hadsereg, így az egész nemzet megtámadásával vádolni, illetve mit is árul el mindez a Horthy-rendszer kialakulásának menetét illetően.

15:50 *Matolcsi Péter* (levéltár MA, I. évfolyam)

A Szepesi Kamara harmincadkezelése Thököly Imre fejedelemségének idején (1682–1685)

Témavezető: Dr. Fazekas István egyetemi tanár (ELTE BTK)

Kulcsszavak: Hivataltörténet, harmincad, Thököly Imre, Szepesi Kamara

Thököly Imre 1682-ben sok évnyi küzdelem után megvalósította a bújdosó mozgalom áhított vágyát, Felső-Magyarország elfoglalását. Miután Kassa és Fülek ostroma sikerrel zárult, szeptember 16-án Uzun Ibrahim budai pasa ünnepélyesen átadta a grófnak athnaméját, amellyel fejedelemtént feljogosítást nyert az elfoglalt térség irányítására. Az igazgatáshoz azonban szükséges volt egy olyan hivatalnokapparátus is, amely kellően kiterjedt és effektíven tudja kiaknázni a régióban rejlő jövedelemforrásokat. A fejedelem Kassával együttesen a Szepesi Kamara központi hivatalát is elfoglalta, és miután hűségére esketett számos hivatalnokot, felállította a kamara új tanácsát, amellyel utána együttesen szervezték a fejedelemség gazdasági irányítását. A fejedelem háborúskodásához szükségeltetett pénzfedezet jelentős részét a harmincadok adták. A külkereskedelmi vámok egy biztos, kiszámítható jövedelemforrást jelentettek az élénk kereskedelemmel rendelkező térségben. A kuruc hadúr territóriumán szétterülő vámhelyek élén a harmincadosok elsődleges feladataikon túl egyéb módon is részt vettek a rebellisek államigazgatásában: dézsmáltatás, konfiskálás (birtokkobzás), jószágfelügyelés.

A harmincadhivatalokban 1683 elejére mindenhol az új adminisztráció által kinevezettek tevékenykedtek, akik közül páran bemutatásra kerülnek az előadás során. Az 1683. évi katonai vereségeknek köszönhetően azonban a kamarai adminisztráció megrendül, a térségben megjelenő lengyel jelenlét miatt pedig egy fél hónapra megszűnik kormány szerv tevékenysége. Az 1684. év elején történő újjászervezés sem hozott magával sok eredményt: a folyamatos katonai nyomás, a széthulló és eljelentéktelenedő tanács, továbbá a császár kegyére térők javainak tömeges konfiskálása okán nem volt lehetőség a harmincadhálózat érdemi irányítására, így a vámbevételeket egyedül a helyi erősségek fenntartására rendelték. Jelen előadásban bemutatásra kerülő harmincadhálózat az egyik legjelentősebb része volt a kamarai igazgatásnak. Ezen keresztül a Thököly Imre hatalomgyakorlási módszereit, illetve azok problémáit is igyekszem megvizsgálni.

Az előadás a Kulturális és Innovációs Minisztérium EKÖP-24 kódszámú Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

16:15 *László István* (Történelem MA, II. évfolyam)

Rhédey Ferenc (1634–1684) magánélete

Témavezető: Dr. Oborni Teréz egyetemi docens, Dr. Rácz Balázs Viktor egyetemi tanársegéd

Kulcsszavak: Erdély, Rhédey család, gazdálkodás, magánélet, jellem

Rhédey Ferenc (1634–1684) kolozsvári főkapitány, kolozsi főispán, fejedelmi tanácsos és udvarhelyszéki főkirálybíró betöltött tisztségeinél fogva az Apafi-kori Erdély politikai életének egyik meghatározó szereplője volt. Személyét azonban a korábbi kutatások csak felszínesen érintették, illetve az Apafi-korra fókuszáló legújabb tanulmányok is csupán egy-két bekezdés erejéig foglalkoznak vele. Pályafutásának kiemelkedő íve azonban igenis indokoltá teszi életútjának feltárását. A kutatás a kevés felvonultatható szakirodalom mellett javarészt kiadott (Történelmi Tár, Erdélyi Országgyűlési Emlékek, valamint Teleki Mihály és Bethlen Miklós levelezése, csak hogy a legfontosabbakat említsem), valamint kiadatlan (Rhédey család levéltára (MNL OL P 588, P 1868), Teleki Mihály (P 1238) -és Apafi Mihály (P 1239) -gyűjtemény) forrásokon alapszik.

A kutatás során Rhédey Ferenc életútjának három kiemelt aspektusát – politikai szerep, hivatalviselés, magánélet – sikerült feltárni. Az előbbi kettő szempont vizsgálata során megragadhatóvá vált Rhédey szoros függése politikai közösségétől és annak meghatározó személyétől, Teleki Mihálytól. Sikerült továbbá pontosítani a nagyrészt ezen kapcsolatnak köszönhető tisztségviselését és politikai szerepét is, így pedig sikerült őt elhelyezni a korabeli erdélyi elit hatalmi sakkjárájában.

Az életrajzon belül azonban, terjedelmi okok miatt csupán a három vizsgált aspektus egyike, a magánélet képezi jelen előadás tárgyát. Ezen témakörön belül megismerhetjük Rhédey Ferenc gazdálkodását és birtokügyeit, illetve a kereskedelembe való bekapcsolódási kísérletét is. Továbbá betekintést nyerhetünk családi kapcsolataiba is, melyekből kiemelhető öccsével, Jánossal való ellentmondásos viszonya, valamint két házassága is. A források segítségével emellett megismerhetjük a tisztségviselését nagyban befolyásoló egészségügyi állapotát, valamint jellemrajzát is, melyből kiemelendő a politikai jelentőségére és szerepére meglehetősen hátrányos hatást kifejtő erélytelensége és döntésképtelensége.

Az előadás a Kulturális és Innovációs Minisztérium EKÖP-24 kódszámú Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

16:40 *Kustár Lídia* (ELTE TDI Történelem Segédtudományai Doktori Program, I. évfolyam)
Két jegyesség, egy házasság Sallér Judit és Festetics György házasságkötése (1781–1783)
Témavezető: Dr. Mihalik Béla egyetemi adjunktus (ELTE BTK)

Kulcsszavak: Festetics család, házasság, jegyesség

Kutatásom során jakabházi Sallér Judit (1766–1829) és tolnai gróf Festetics I. György (1755–1819) házasságkötésének körülményein keresztül vizsgáltam, milyen tényezők befolyásolhattak egy 18. századi köznemesi, illetve arisztokrata házasságkötést. A pár 1783 márciusában tartott esküvőjét ugyanis több nehézség előzte meg a számos, mindkét család részéről motiválóan ható tényező ellenére. A korábbi szakirodalom bőségesen tárgyalta a házasság szülők általi elrendezését és a Sallér család vagyonának szerepét mindebben.

Kutatásommal ehhez a diskurzushoz a Sallér család nézőpontjával kívánok hozzájárulni, amihez elsősorban a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található Festetics család keszthelyi levéltárának (P 234-286) iratanyagát használtam fel. A családi levelezések a házasulandó felek és közvetlen rokonaik személyes érzelmeibe és véleményébe is betekintést engednek. A házasságot megelőző nehézségek közül Festetics Pál időközbeni halála (1782) és az ezzel járó anyagi terhek jelentősége már ismert. A források vizsgálata során azonban egy eddig ismeretlen, ám igen komoly akadályozó tényezőt sikerült felfedni. A korábbi kutatások középpontjában jellemzően Festetics György személye állt, alighanem emiatt merült feledésbe Sallér Judit korábbi jegyességének története. Sallér Judit és medgyesi Somogyi János eljegyzésének tényéről árulkodnak ugyanis 1781-ben elvállalt közös keresztszülőségeik, amelyeket a rábahidvégi keresztelési anyakönyvek bejegyzései bizonyítanak. Izgalmas forrás továbbá Kazinczy Ferenc levelezése, amelyben a Festetics és Somogyi közti feszültség okaként ez az incidens került megnevezésre. Arról, hogy Festetics György miatt a jegyessége felbontásra került, a Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár anyagában is található vonatkozó iratok, Somogyi János ugyanis sérelmével a püspöki szentszékhez fordult jogorvoslatért. A végül sikeresen megszerzett házassági engedély után következő esküvő tanúinak névsora pedig a családok kapcsolatrendszerének vizsgálatában jelent előrelépést.

A téma részletes kutatása sok új adattal szolgált nemcsak a házasságot megelőző időszakról, hanem az egybekeltek kezdeti, meglehetősen pozitív, viszonyáról is.

2025. 03. 29. (Szombat)

9:00 *Szmodis Borbála* (Történelem BA, III. évfolyam)

Házassági tendenciák Szomód településen a 18–19. században

Témavezető: Dr. Schweininger Péter, egyetemi tanársegéd (ELTE BTK)

Kulcsszavak: házasságkötések, Szomód, szezonáltság, életkor, történelmi demográfia

Előadásom Szomód település házasságkötéseivel foglalkozik két szempont, a szezonáltság és az első házasságukat kötő menyasszonyok és vőlegények életkora alapján. A község kettő, a katolikus és református felekezet, illetve kettő, a magyar és a német etnikum együttélése miatt jelent alkalmas helyszínt a vizsgálatokhoz. A török háborúk következtében elnéptelenedett településre a Tisza-vidékről érkezett reformátusok költöztek be. Ide telepítette be gróf Esterházy József a katolikus németeket, amellyel elkezdődött a két felekezet és nemzetiség máig tartó együttélése.

Kutatásom során a történelmi demográfia eszközeivel dolgoztam, amely sokszor – a lokális vizsgálatokhoz hasonlóan – marginális területet foglal el. Ezen mélyfúrások azonban nagyban árnyalhatják a korszak társadalomtörténetéről alkotott képünket, vizsgálatom ezért ezekbe a törekvésekbe kíván bekapcsolódni.

Kutatásom forrásbázisát Szomód település katolikus és református házassági anyakönyvei jelentették, azonban az esettanulmányok elkészítéséhez a többi anyakönyvtípus, illetve az Esterházy család kegyúri iratai is segítségemre voltak.

Előadásomban kifejtésre kerül, hogy a szomódi házasságkötések nagy arányban a hagyományos szezonáltság szerint, mentek végbe, kivételt az adventi tilalmi időszak be nem tartása jelentett. A legtöbb jeles alkalomra a farsangi időszakban került sor, a nagybőjtben és aratás idején nem tartottak menyegzőket. A katolikusok életkorai az első házasságkötéskor megegyeznek a Hajnal-tézis szerint Európa keleti felének jellemzőivel, a reformátusoké azonban néhány évvel magasabb. E szokatlan jelenségnek több oka is lehet. Tata város közelsége, egy-egy plébános vagy lelkész hatása, illetve a katolikus és a református felekezet egymásra hatása, szokásainak cseréje az együttélés során mind szerepet játszhatott ennek alakulásában. Az előadásban szereplő két mikrotörténelmi esettanulmány pedig fókuszpontot teremt, elkészítésekor olyan folyamatokra figyelhetünk fel, amelyek egy makrovizsgálat során nem feltétlenül bukkannak a felszínre.

Az előadás a Kulturális és Innovációs Minisztérium EKÖP-24 kódszámú Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

9:25 Kréz Gellért (történelem MA, I. évfolyam)

Bagatell ügy? Szemere Bertalan és a tokaji híd 1849. januári felégetése

Témavezető: Dr. Manhercz Orsolya egyetemi adjunktus (ELTE BTK)

Kulcsszavak: 1848–49, Szemere Bertalan, Tokaj

1849. január 28-áról 29-ére virradó éjszaka Klapka György visszavonuló csapatai máig tisztázatlan körülmények között felégették maguk mögött a tokaji fahidat. A fontos tiszai átkelő elvesztéséből a felelőst kereső magyar politikai vezetés felháborodása miatt egy egyszerű hadbíróági vizsgálat helyett rövid időn belül gyakorlatilag érdemi politikai kérdés kerekedett, a felső-magyarországi kormánybiztosból időközben kormányfővé előlépő Szemere Bertalan ugyanis hónapokon át tartó lobbitevékenységét folytatott a vélt felelős, Friwisz Ferenc százados elítélése érdekében.

Az a tény azonban, hogy egy vezető politikusnak újra meg újra fel kell emelnie a hangját annak érdekében, hogy számára megnyugtató eredmény szülessen egy katonai igazságszolgáltatásra tartozó ügyben, már önmagában érzékelteti, hogy nem volt teljesen egyértelmű a Szemere által megjelölt bűnbak felelősségének kérdése. A Friwisz-ügyben folytatott katonai feltörvényszéki vizsgálat lezárására csak 1849 májusának elején került sor, mivel a különböző jelentések és vallomások, valamint a Szemere által megfogalmazott vádak meglehetősen másként láttatták a százados szerepét a híd elpusztításával, valamint korábbi parancsnoki ténykedésével kapcsolatban.

Joggal merülhet fel a kérdés: vajon mi tette indokolttá, hogy az elsővonalbeli politikusnak számító Szemere hónapokon keresztül foglalkozzon egy olyan incidenssel, amely valójában nem is járt érdemi katonai következményekkel. A választ a későbbi miniszterelnök Friwisszel kialakuló személyes konfliktusában, illetve (azzal szoros összefüggésben) Szemere sajátos kormánybiztosi szerepfelfogásában kell keresnünk. A politikus jól láthatóan a francia forradalom konventbiztosait tekintette mintának felső-magyarországi működése során, ennek megfelelően pedig kiemelt aktivitást mutatott a vélt árulók felkutatásában is. „*Mintha kivégeztetéseket fognék megrendelni, oly előízetem van*” – írta Kossuth Lajoshoz címzett első, 1848. decemberi jelentésében.

Az előadás a Kulturális és Innovációs Minisztérium EKÖP-24 kódszámú Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

9:50 *Ámik Ákos* (Levéltár MA, II. évfolyam)

A főispáni szerep változásai, a hivatal önreprezentációja 1867 és 1918 között

Témavezető: Dr. Cieger András, tudományos főmunkatárs (HUN-REN BTK TTI)

Kulcsszavak: dualizmus, törvényhatóság, főispán, önreprezentáció, székfoglalás

Az 1867-ben lezárult osztrák-magyar kiegyezési folyamatot követő időszak jelentős hatást gyakorolt a magyar közigazgatásra, így a megye élén álló főispánokra is. Az 1867 februárjában hivatalba lépő Andrássy-kormány ideiglenesen felhatalmazta a főispánokat arra, hogy az új közigazgatásról szóló törvény elfogadásáig a megye választott tisztviselőit jelöljék, s csak az általuk nevezett politikusok vehessenek részt a megyei tisztújításon.

A köztörvényhatóságok rendezéséről hozott 1870. évi XLII. törvény amellelt, hogy jelentősen kiterjesztette a főispánok jogkörét, a törvényben kijelölt törvényhatósági rendszernek a gyakorlati megszervezési folyamatát a főispán és a megyei bizottmány által közösen felállított szervezőküldöttségre bízta. A Tisza (Kálmán)-kormány által elfogadott megyerendezési folyamatok tovább bővítették a főispán mozgásterét a megyei politika élén. Jogkörének csúcsát képezte, hogy a belügyminiszter ellenjegyzésével még az alispán ellen is fegyelmi eljárást kezdeményezhetett, mi több, a kormány rendelkezéseit a megyei törvényhatóság megkerülésével is végrehajthatta.

A főispánoknak társadalmi helyzetét, a megyei elitben elfoglalt pozícióit vizsgálta már a történettudomány. A teljesség igénye nélkül: Pál Judit, aki Erdély vonatkozásában végzett kiterjedt kutatásokat, Cieger András, aki rekonstruálta a Bereg megyei politikai elitet, valamint Varsányi Attila, aki megírta a Hódmezővásárhelyi főispánság történetét.

Az a tény azonban, hogy a főispán a megye élén ilyen jelentős jogkörökkel bírt a dualizmus Magyarországon, felveti a kérdést, hogy miként kívánták a megyék élére kinevezett főispánok bemutatni magukat a megye közvéleménye előtt, s a törvényhatóság hogyan kívánta reprezentálni önmagát. Még csak sporadikusan került feltárára, hogy melyek a főispáni önreprezentációnak azon forrásai, melyek a főispán beiktatása, s működése során a saját hivataláról történő felfogását tükrözik. Ezt megismerendő, kívánatosnak tartom áttekinteni a főispánok székfoglaló beszédeinek a korszakban kialakult topikus elemeit, s a rendszer előrehaladtával a székfoglaló szónoklatok esetleges változásait. Teszem ezt mintamegyéken keresztül. Forrásaimat Zala, Pest-Pilis-Solt, Szabolcs, és választott Erdélyi megyék élén álló főispánok beiktatási beszédei, valamint a Magyar Nemzeti Levéltár Országos, és Vármegyei tagintézményeiben található iratok képezik.

10:25 *Varga Virág* (ELTE TDI Történelem Segédtudományai Doktori Program IV. évfolyam)
Egy oligarchától elpártoló előkelő a 13. század végi Sopron megyéből: Osl nembeli Ostfi-ági III. Osl pályafutása.

Témavezető: Dr. Körmendi Tamás egyetemi docens (ELTE BTK)

Kulcsszavak: Osl nemzetség, Ostfiak, III. Osl, Sopron megye, oligarchák, Kőszegiek

A Sopron megyében törzsbirtokos főúri genus, az Osl nemzetség egyik legnagyobb ága az Ostfi-ág. Az ág atyja az a II. Osl volt, aki ispáni pozíciói mellett egészen a tárnokmesterségig jutott IV. Béla idején. Fiainak, III. Oslnak, Jakabnak és Benedeknek egy generációval később már egy olyan társadalmi környezetben kellett érvényesülnie, amelyet alapjaiban meghatározott az oligarchák jelenléte.

Az előadásban elsősorban azt vizsgálom, hogyan helyezkedett a mindenkori uralkodó és az oligarchák között az Ostfi-ág ezen generációja, főképp az oklevelekben legjobban dokumentált III. Osl. III. Osl és egyik testvére, Jakab, már IV. Béla alatt is láttak el különféle szolgálatokat az uralkodó mellett, V. István uralkodásának idejéből pedig több vitézségüket is említik az oklevelek a II. Ottokár cseh király elleni harcokból. III. Osl egy 1297-ben megkapott birtokadományának narratívája arról árulkodik, hogy a donatiót megelőzően viszont már a Héder nembeli Kőszegiek embere volt III. Osl, hiszen épp azért részesült az adományban, amiért elpártolt az oligarchacsaládtól. Rövid ideig lehetett tehát III. Osl a Kőszegiek familiárisa az 1280–1290-es években, ugyanis újra a király oldalán találjuk az Árpád-kor végén. Az előadásban az oldaltöltések részletes ismertetése mellett azok potenciális okait is körbejáróm. Emellett az Ostfiak birtokszerzési tendenciáit is elemzem: ezt illetően megfigyelhető, hogy a Sopron megyei fekvőségek mellett egyre inkább teret nyertek Vas megyében is. Kitérek III. Osl házasságára és ennek potenciális társadalmi hatására is: az Osl nembeli előkelő a Kőszegiek familiárisának számító Nagymartoni családba nősült, felesége Nagymartoni Bertrand leánya, Katalin volt. Végezetül azt is bemutatom, hogyan segítette elő III. Osl karrierje a következő generációnak, III. Osl fiainak és lányának Anjou-kor eleji pályafutását, hogyan ágyazott meg III. Osl helyezkedése fiai tisztségviselésének.

Összességében III. Osl karrierje jó példát jelent arra vonatkozóan, hogy a Kőszegiektől való függetlenség nemcsak I. Károly idejében, az oligarchák legyőzésével párhuzamosan válhatott opcióvá a Nyugat-Dunántúlon birtokos főúraknak, hanem akár már az 1290-es évek második felében is. Ennek kontextualizálásához röviden bemutatom az Osl nemzetség más ágainak társadalmi helyezkedését is, illetve párhuzamot vonok más nyugat-dunántúli főúri nemzetségek tagjaival, például a Péc nemzetséggel.

Az előadás a Kulturális és Innovációs Minisztérium EKÖP-24 kódszámú Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

10:50 Kiss-Komjáthy Andor (Történelem BA, III. évfolyam)

Erős alapok. A Gutkeled nembeli Sárvármonostori ág ősei, és korai képviselői

Témavezető: Dr. Rudolf Veronika egyetemi adjunktus (ELTE BTK)

Kulcsszavak: nemzetség, hatás, genealógia, birtokrendezés

Előadásomban a Gutkeled nemzetség Sárvármonostori ága őseinek és korai képviselőinek életét és tevékenységét vizsgálom, a 11. századtól a 13. század legelső harmadáig. Kiemelt célom elemezni, a korai Sárvármonostoriak pályája hatását leszármazottaik és rokonaik életútjára. A Gutkeled nemzetség és a Sárvármonostori ág, noha nem ismeretlenek a magyar medievisztika előtt és számos szakmunka érinti ténykedésük valamely aspektusát, egységes, a rendelkezésre álló források és a legújabb szakirodalom teljességét felhasználó kutatásnak még nem képezték tárgyát. Kutatásomban elsősorban az okleveles forrásokat használtam fel a DL-DF adatbázisból, emellett a kiadott okmánytárakat, regesztákat is megvizsgáltam, továbbá megvizsgáltam a témámra vonatkozó narratív forrásokat is, mint a Kézai Simon krónikája vagy a 14. századi krónikakompozíció.

A Gutkeledek egy német eredetű advena nemzetség, mely Kézai Simon szerint Orseolo Péter király idejében érkezett a Magyar Királyságba. A genus számos ággal rendelkezett, melyek egymáshoz való rokonsági viszonya pontosan nem megállapítható. Ezen ágak közül az Árpád-korban a Sárvármonostori ág emelkedett a legmagasabbra, tagjai közül sokan viseltek országos méltóságokat és ispáni tisztségeket. Jelen előadás tárgyát a kevés ismert Gutkeled ős: Gut, Keled és a hírhedt Vid ispán, valamint a Sárvármonostoriak legelső képviselői, mint a csatári monostor alapítója, Márton comes vagy Apaj és Miklós bánok teszik ki. Míg a nemzetség első tagjai esetében még az sem bizonyosság, mikor is éltek pontosan, a 13. századi rokonaik esetében is csak azon személyekről szólnak bővebben a források, akik valamilyen méltóságot is viseltek. Mindezek ellenére a korai Gutkeledek tevékenysége számos újdonságot tartogat, előadásomban többek között fény derül a Sárvármonostoriak első ismert ősére, Miklósrá, valamint Apaj bánnak a IV. Béla féle birtokrendezésekben vitt szerepére is. A korai Gutkeledek és a legelső Sárvármonostoriak tevékenységét a következő kérdések mentén fogom elemezni: Milyen tisztségeket viseltek? Milyenek voltak a birtokviszonyaik? Hogyan nézhetett ki a családfájuk? Milyen alapot adtak az őket követő nemzedékeknek?

Az előadás a Kulturális és Innovációs Minisztérium EKÖP-24 kódszámú Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

11:15 *Göncz Zsófia* (Történelem–földrajz OT, VI. évfolyam)

Kun Erzsébet udvara

Témavezető: Dr. Rudolf Veronika egyetemi adjunktus (ELTE BTK)

Kulcsszavak: királynéi udvar, udvari méltóság, késő Árpád-kor)

Előadásomban Kun Erzsébet környezetének ismertetésével foglalkozom. Ugyan Zsoldos Attila korábban már foglalkozott a királynéi udvar intézményével, azonban ezt általánosan tárgyalta, és nem részletezte az egyes királynék környezetét. Éppen ezért érdemesnek tűnt mélyfűrásszerű vizsgálatot végezni egy konkrét királynéra – jelesül Erzsébetre – vonatkozóan. Emellett V. István hitvesének udvarát más késő Árpád-kori királynék (Izabella, Fenenna és Habsburg Ágnes) udvarával történő összehasonlításával helyeztem kontextusba.

Munkámban arra keresem a választ, hogy azok a személyek, akik a források szerint Erzsébet udvarát alkották, milyen sajátos háttérrel rendelkeztek, hogyan alakult az életük, s pályafutásukban milyen szerepet játszottak a királynéi udvarban eltöltött esztendőik. E pályaképek alapján szeretném bemutatni azt a személyes és politikai kapcsolatrendszert, amiben Erzsébet királyné mozgott.

Erzsébet környezetének vizsgálatakor fontos szempont volt, hogy vajon a királynénak ténylegesen mekkora beleszólása lehetett saját udvartartásának összeállításába, illetve mennyiben tekinthető folytonosnak Erzsébet ifjabb királynéi, királynéi és özvegy királynéi udvara. Továbbá az is tisztázandó volt számomra, hogy a kun származású királyné udvara milyen kapcsolatban állt az uralkodócsalád más tagjaival.

A szakirodalom, valamint az elsősorban okleveles források tanulmányozása után arra a következtetésre jutottam, hogy Erzsébet udvarának összetételét V. István haláláig az Árpád-kori szokásoknak megfelelően leginkább az uralkodó (férje) szabta meg, ám özvegy királynéként Erzsébetnek már saját híveit (és nem egyszer rokonságát is) sikerült fontos pozíciókba segíteni. Így tehát elmondhatjuk, hogy Erzsébet környezetében más Árpád-kori királynékkal ellentétben nemcsak az alacsonyabb rangú szolgálok körében találkozhatunk a királyné híveivel, hanem a korszakban egyedülálló módon az udvari méltóságok között is.

Az özvegy Erzsébet nemcsak saját környezetére gyakorolt hatást, hanem menyé, Izabella udvarára is befolyással bírt: Izabella több udvari tisztségviselője is bizonyíthatóan az özvegy királyné embere volt, akik pályafutása egyben bizonyíték a két párhuzamosan működő királynéi udvar közti kölcsönös átjárhatóságra. Más a helyzet azonban V. István és hitvese környezetének esetében: míg az uralkodó könnyen bejuttathatta embereit felesége környezetébe, addig Erzsébet udvarából – úgy tűnik – nem vezetett út a király közelébe.

Az előadás a Kulturális és Innovációs Minisztérium EKÖP-24 kódszámú Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

13:00 *Farkas Lilla* (Szabad bölcsészet BA, I. évfolyam)

Szent György és Bellerophón? – vizuális szinkretizmus a 6–7. századi pannóniai korongfibulákon

Témavezető: Dr. Takács Imre egyetemi tanár (ELTE BTK)

Kulcsszavak: ókeresztény, Bellerophón, korongfibula, Pannónia, lovas szent

Az ókeresztény ikonográfia alakulásának korai szakaszában nem ritkán találkozunk a klasszikus, antik mitológia szereplőivel és jeleneteivel keresztény kontextusban. Mára már a kutatás valószínűsíti, hogy a mítoszoknak valamiféle átértelmezéséről beszélhetünk, nem pedig a frissen megtért pogányok zavaros gondolatvilágának kivetüléséről. Pannónia 5. századi kiürítését követően több helyen, például a mai Keszthely környékén is egy ideig még jelen volt a romanizált lakosság. Az itt feltárt, 6–7. századi előkelő női sírokban is találtak a nyakékek között szinkretisztikus ókeresztény ábrázolásokkal ellátott korongfibulákat, amik valószínűleg kendő vagy köpeny összecsatolására szolgáltak. Értelmezésük és eredetük szinte megtalálásuk óta vita tárgyát képezi a régészek körében, az ábrázolások interpretációja viszont sosem lépte túl az ikonográfiai párhuzamok keresését. Így a sajátos leletcsoport művészettörténetileg eddig csaknem teljesen feldolgozatlanul állt, ennek a nagy feladatnak kezdetét jelzi esettanulmányom is. Kutatásomban a pannóniai kései antikvitas ötvösművészetének ikonográfiai kérdéseivel foglalkozom a Keszthely és Nagyharsány környékén talált ókeresztény korongfibulákon keresztül. Az előadás során néhány keresztény kontextusban értelmezendő női fibula ábrázolásait veszem górcső alá, különös tekintettel a Bellerophón és Chimaera harcát ábrázoló keszthelyi bronzokra. Elemzésem során stilisztikai jegyek azonosításán és a kifejezőeszközök meghatározásán túl a Bellerophón-mítosz szimbolikájának értelmezésére teszek kísérletet mythográfiai gyűjtések és egyéb antik irodalmi művek segítségével. Emellett kitérek a diadalmas lovas típus triumfális jellegének jelentőségére, és a tárgy funkciójának az értelmezésre gyakorolt hatására. Reflektálok a kutatók által már korábban megfogalmazott kérdésfeltevésre, miszerint egyáltalán azonosíthatták-e a mítoszt önmagával a korban, vagy a katonaszentek ikonográfiai típusának előképéről beszélünk. Végül összevetem a Nagyharsányban talált korongfibulán megjelenő lovas szenttel, kimutatva, hogy hasonlóságuk ellenére azt Bellerophóntól függetlenül, önálló típus-történet mentén szükséges értelmezni.

13:25 Erdélyszky-Kiss Kevin (Történelem MA I. évfolyam)

A Dioskurosok kultuszának átalakulása a korai császárkorban

Témavezető: Dr. Hegyi W. György egyetemi adjunktus (ELTE BTK)

Kulcsszavak: Dioskuros, Castor, Pollux, római valláspolitikai, transvectio equitum, császári testvérek, epifánia

A Dioskurosok kultusza a római állam történeti emlékezetében és politikai ideológiájában hosszú évszázadokon keresztül játszott kiemelt szerepet. Eredeti jelentőségük a római-latin viszony legitimációjához kötődött: a Regillus-tavi csata epifániája, amely során Castor és Pollux fehér lovakon jelentek meg, hogy segítsék a rómaikat a csatában, ezzel is megerősítve a rómaiak latinok feletti uralmát. A transvectio equitum, a lovagrendi felvonulás hagyományának bevezetése a Kr. e. 4. század végén szintén ehhez a mitikus alaphoz kapcsolódott, és ennek hatására a Regillus-mítosz a római történeti narratíva szerves részévé vált.

A késő köztársasági időszakban Castor és Pollux temploma a római Fórum politikai és vallási központjává vált. Nemcsak vallási jelentősége volt, hanem a politikai szónoklatok és a köztársasági elit önreprezentációjának egyik legfontosabb színtere lett. A Dioskurosok epifániái, amelyek eredetileg katonai sikerekhez kötődtek, a későbbi időkben jelentős politikai eseményekre és vezetők halálára is kiterjedtek, például Julius Caesar és Drusus Senior halálakor is megemlítik feltűnésüket.

A császári rendszer megszilárdulásával a Dioskurosok kultusza új jelentést kapott: az ikerpár testvéri harmóniáját birodalmi testvérekkel kezdték párhuzamba állítani. Ez különösen a Julius-Claudius dinasztiában vált hangsúlyossá, ahol Gaius és Lucius Caesar, Tiberius és Drusus Senior, Germanicus és Drusus Minor, Nero és Drusus Caesar, valamint Germanicus és Tiberius Gemellus esetében a Dioskurosok mintáját használták az örökösödési propaganda egyik alapelemeként, a „jó testvérek” ábrázolásaként. Tiberius uralma alatt különösen erőteljesen jelent meg ez a párhuzam, amelyet jól jelez, hogy ebben az időszakban, a Concordia templom, valamint Castor és Pollux templomának felújítása sem csupán vallási gesztus volt, hanem a testvéri egység és a birodalmi stabilitás politikai szimbóluma is.

A Dioskurosok kultusza tehát a korai császárkorban fokozatosan elvesztette korábbi köztársasági jelentéstartalmát, és az uralkodói hatalom egyik alapvető mitikus igazolásává vált. A köztársasági időszak szabadságot szimbolizáló harcok istenségeiből fokozatosan a császári dinasztikus öröklés és hatalmi legitimáció eszközeivé váltak. Eközben továbbra is megőrizték központi helyüket a római valláséletben olyannyira, hogy még a keresztény időszakban is népszerű isteneknek számítottak.

13:50 *Góczon Tamás* (ELTE BTK Ókortörténet Doktori Program III. évfolyam)

Halál mint imázsépítés: Cato öngyilkossága és egy legenda kialakulása

Témavezető: Dr. Hegyi W. György egyetemi adjunktus (ELTE BTK)

Kulcsszavak: internálás, első világháború, Eötvös Collegium, Bárczi Géza, Gyergyai Albert, Komor Zoltán

Jelen előadásom szélesebb kutatási irányomhoz, az ifjabb Cato imázsépítésének, karakterének vizsgálatához igazodik, hiszen a hagyományban rögzült legendás alak kialakulásának szempontjából kiemelten fontos tényezőre, a politikus öngyilkosságára, és az azzal kapcsolatos hagyomány fejlődésére, kölcsönhatására fókuszál.

A téma forrásai Kr.e. 46-ig nyúlnak vissza: Cicero már pár hónappal az öngyilkosság után írt Catoról egy dicsőítő művet, amit több hasonló írás követett. A későbbiekben Horatius, Vergilius, Valerius Maximus, Seneca, Lucanus, Plutarchos vagy Appianos is ezt az idealizált képet erősítette meg bizonyos eltérésekkel. A kritikus hangok ugyanúgy jelen vannak a kezdetektől, Caesar Anticato c. művével reagált Cicero említett írására. A szélsőségesen polemizáló ókori értelmezések mellett a mai kutatás véleménye is megosztott: Drogula például a római hagyomány, a mos maiorum követését látja az esetben, a Sókratés halálára és a filozofikus motivációkra utaló történetelemeket kizárólag a sztoikus szemléletű idealizáló újraértelmezés termékének tartja.

Azonban a Cato halálát megörökítő szerteágazó hagyomány áttekintése és összevetése után érdemesebb lehet az aktuálpolitikai kihívások, a mos maiorum és a sztoicizmus szempontjainak egymást kiegészítő jelenlétét és működését kiemelni életében mutatott politizálása és halála kapcsán. Általában Sókratést utánzó öngyilkossága lesz megfellebbezhetetlen bizonyítéka sztoikus meggyőződésének, ugyanakkor a principátus közegében született források ezen szempontjától eltávolodva a mos maiorum egyidejű követését, a filozófia és a római hagyomány együttes jelenlétét, egymást jól kiegészítő működését is azonosíthatjuk a Cato legenda megszületésének útján. Tehát ahelyett, hogy Cato alakját a mindenkorai politikai érdekek és a (sztoikus) filozófiai elvek közötti látszólagos ellentmondás megtestesítőjeként látnánk, idealizálásának megértéséhez a kulcs talán éppen imázsának összetettségben rejlik: az elvek, eszmék, a mindennapi politika szükségszerűségei és követelményei között komplex karakterként manőverezett, ami az életével összhangban álló halál megválasztásában is megtestesült

Az előadás a Kulturális és Innovációs Minisztérium EKÖP-24 kódszámú Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

14:25 *Balogh Eszter* (Történelem BA, I. évfolyam)

Clemens August Graf von Galen, mint a katolikus ellenállás szimbóluma a Harmadik Birodalomban

Témavezető: Dr. Hevő Péter egyetemi adjunktus (ELTE TáTK)

Kulcsszavak: Clemens August Graf von Galen, eutanázia program, katolikus egyház, ellenállás, nyári prédikációk

1941 nyarán Clemens August Graf von Galen, Münster püspöke három erőteljes prédikációt osztott meg az egybegyűltekkel, melynek hatására a német nemzetiszocialista állam elleni ellenállás egyfajta szimbolikus figurájává, „Münster oroszlánjává” vált.

Előadásomban e három beszéd elemzésére vállalkozom. Ismertetem tartalmukat, vagyis az ellenállás aspektusait és irányait. A beszédek két kiemelt témája az egyházi tulajdon Gestapo általi lefoglalása és a náci eutanáziaprogram, vagyis az árja faj genetikailag hibásnak tekintett szellemi és fizikai fogyatékossgal élő emberektől történő „megtisztítását” célzó intézkedés elleni tiltakozás volt. Emellett bemutatom a beszédek későbbi hatását, beleértve az állam reakcióját is. Itt kiemelten foglalkozom az eutanáziaprogram felfüggesztésének kérdésével. Valóban von Galen elmebetegek megölése elleni tiltakozása okozta ezt vagy több tényező vezetett Hitler ezen lépéséhez? Előadásomban továbbá ismertetem von Galen lehetséges indítékait és céljait. Ehhez fontosnak tartom a püspök ellenállásának értékelését. Bár von Galen tiltakozását a korabeli egyházi ellenállás egyik legfontosabb részeként tartjuk számon, mégis felvetődik néhány kérdés. Például, hogy ha a püspök felszólalt az eutanáziaprogram leállítására, vagyis ártatlan német honfitársai meggyilkolásának berekesztése érdekében, miért nem tiltakozott ugyanígy a zsidók deportálása ellen is? Ha a prédikációit követően nem indult ellene büntetőeljárás akkor miért nem folytatta az ellenállást, miért nem vállalta a további nyílt konfrontációt a nemzetiszocialista állammal? Referátumomban többek között ezekre a kérdésekre is keresem a választ.

Előadásomban nagyban támaszkodom Beth A. Griech Polelle Bishop von Galen: German Catholicism and National Socialism című művére, mely átfogó képet ad Clemens August Graf von Galen püspökről és tevékenységéről. Célom, hogy a beszédek, valamint azok előzményei és hatásuk vizsgálata által képet kapjunk a nemzetiszocialista hatalom elleni katolikus ellenállásról von Galen személyének tükrében.

14:50 *Horváth Levente* (Történelem–spanyol OT, VI. évfolyam)

Miguel de Unamuno hősfelfogása történeti és irodalmi kontextusban.

Témavezető: Dr. Báder Petra egyetemi adjunktus (ELTE BTK)

Kulcsszavak: Unamuno, történetfilozófia, hős, 20. század, spanyol történelem

Miguel de Unamuno, a XIX–XX. század fordulóján élt baszk-spanyol író munkásságát a magyar nyelvű szakirodalmi közegben elsősorban irodalmi és filozófiai szempontból értelmezték. Unamuno alakja ugyanakkor történeti, illetve történetfilozófiai szempontból is lényegesnek mondható. Tudniillik a Salamancai Egyetem egykori rektorának bizonyos szépirodalmi műveiben fellelhető történeti utalásain túl jelentősek politikai és történetfilozófiai tematikájú publicisztikái is. Népszerűségének emelkedésével pedig élete vége felé maga is a '20-as, '30-as évek Spanyolországának szignifikáns közéleti, politikai szereplőjévé válik.

Jelen előadásban korábbi kutatásaink és a szakirodalom megállapításai alapján úgy véljük, a baszk szerző a tudományos vizsgálódás alapjának – mind az irodalom, mind a filozófia és a történelem tekintetében – az egyént és a személyiséget teszi meg. Ebből a feltevésből kiindulva célszerűnek tűnik megvizsgálni és összehasonlítani, hogyan jelenik meg az egyén Unamunónál (szép)irodalmi, valamint a történeti perspektívában. E premisszának megfelelően először röviden ismertetjük Miguel de Unamuno felfogását az irodalmi, illetve regényhősről, valamint a szerző és a hős kapcsolatáról, néhány irodalmi és esszéisztikus szövegét értelmezve. Ezt követően térünk rá Unamuno történelmi hősfelfogásának vizsgálatára, melyet irodalmi nézeteivel vetünk össze. Az vizsgálat Mihail Bahtyin, Hegel és Johann Huizinga elméleteire, valamint többek között Francisco Blanco Prieto és Victor Ouimette megállapításaira támaszkodik.

15:15 *Molnár Dorka Luca* (Történelem BA, I. évfolyam)

A haderő és a védelmi igazgatás központi szintjének kapcsolata az 1990-es évek elején

Témavezető: Dr. Fóris Ákos egyetemi adjunktus (ELTE BTK)

Kulcsszavak: rendszerváltoztatás, reform, jogszabályalkotás, honvédelem, 1993. évi CX. törvény

Az 1989-es rendszerváltoztatás során a Magyar Honvédséggel kapcsolatban is számos változtatást hajtottak végre, úgy a politikai szinten, mind a hadseregen belül egyaránt. Ezt megelőzően a Magyar Honvédség működését egy merev, elavult rendszer határozta meg. Nemcsak a jogállamiság elveinek megfelelő vezetés kialakítása vagy a sorkatonaság kérdéséről való döntés kapcsán, hanem a fegyverzet vagy a hadrend átalakítása terén is korszerűsítésre, az új rendszernek való megfeleltetésre volt szükség. Ezek jogszabályba foglalása úgyszintén időszerű volt.

Előadásomban a honvédelem politikai irányításának kérdését vizsgálom a rendszerváltoztatás idején, elsősorban a védelmi igazgatás központi szintjén az irányítási és a vezetési jogkörökre, valamint feladatokra összpontosítva. Elemzem, hogy a politikai kontroll – az egyes szervek és vezető pozícióban lévő személyek – szerepe hogyan és milyen mértékben változott az új honvédelmi törvény megvalósításáig.

A kutatás során az új politikai szereplők szándékai és a Honvédség kihívásaira adott reakciók nyomán vizsgálom azt a jogalkotási folyamatot, amelynek eredményeként 1993-ban elfogadásra került az új honvédelmi jogszabály (1993. évi CX. törvény a honvédelemről). Az előadást elsődlegesen az 1989 és 1993 közötti időszakban keletkezett országgyűlési naplók, irományok, valamint a honvédelmi bizottsági ülések jegyzőkönyveinek elemzésére alapozom. Emellett tanulmányozom a vonatkozó jogszabályokat is, ugyanis módosításuk vagy újabbak hatálybalépése egyfajta lezárást jelent az adott kérdések szabályozási folyamatában.

A honvédelmi szabályozás változásait interdiszciplináris módon, jogi és történeti szempontból egyaránt vizsgálom. Ez a szakirodalomban is megfigyelhető, mind a történettudományi aspektusból íródott művek, mind a jogtudományi oldal perspektíváját feldolgozó írások megjelennek, ezek együttes vizsgálata és ismerete a téma teljes körű feldolgozásához elengedhetetlen.

15:40 *Juhász Gergely Áron* (Történelem BA, III. évfolyam)

Az Eötvös Collegium török hallgatói 1916-1948. Magyar-török tudománypolitikai kapcsolatok a 20. század első felében

Témavezető: Dr. Ablonczy Balázs egyetemi docens (ELTE BTK)

Kulcsszavak: tudománypolitika, tudománydiplomácia, Eötvös Collegium, keleti orientáció, török kapcsolatok

Előadásom a két világháború közti időszak magyar-török kulturális és tudománydiplomáciai kapcsolatainak vizsgálatára koncentrálok az Eötvös Collegium török ösztöndíjas hallgatóinak itteni, illetve törökországi tevékenysége tükrében. Ehhez a szélesebb és szűkebb értelemben vett történeti kontextualizáció mellett szükséges az egyes hallgatók kapcsolatrendszerének feltérképezése, közéleti és tudományos tevékenységük feltárása. Megkísérlem továbbá egyrészt felkutatni azokat a szellemi hatásokat, amelyek a vizsgált személyek életének későbbi szakaszában befolyásolták azok szemléletmódját, módszereit, tudományos vagy általános érdeklődését, másrészt valamiféle kapcsolatot találni a korszak azon szellemi és politikai trendjeivel (pl. turanista gondolkör), amelyek nagy mértékben tematizálták egyes értelmiségi körök gondolkodását mind itthon, mind Törökországban.

A kutatás ily módon érdekes adalékokat szolgáltathat mind a vizsgált időszak magyar és török értelmiségének politikai gondolkodása, mind a politika hivatalos szintjeinek keleti (török) orientációja kapcsán.

A kutatás forrásbázisa a hallgatók személyi anyagain és – adott hallgató itt tartózkodásának időszakában – az intézmény képzési rendszerére vonatkozó dokumentumokon (a Collegium *Mednyánszky Dénes Könyvtár és Levéltára*) kívül Németh Gyula levelezéséből – benne a vizsgált hallgatók részére és által írt levelekkel – (OSZK Kézirattár), török és magyar sajtó- és tudományos periodikáinak anyagából, valamint potenciálisan további tudományos relációkra vonatkozó dokumentumokból (OSZK; MTA Könyvtár, Akadémiai Levéltár és Kézirattár szekciói; MNL OL VKM Levéltára) áll össze.

A kutatás elsődleges alanyainak azt a 6 török és 2 *tatár* gyűjtőnéven jegyzőkönyvezett hallgatót választottam, akik – jellemzően bölcsészeti-filológiai területen tevékenykedve – kiterjedt magyarországi kapcsolati hálót alakítottak ki, és az ataturki Török Köztársaság kultúrpolitikáját és politikai gondolkodását is jelentősen formálták (bár gyakran spontán jellegű) közéleti megnyilvánulásaikkal.